

تربیت معنوی

و معرفی چند پژوهش مرتبط

تهیه کننده: پوریا ربیعی

کارشناس ارشد برنامه درسی و آموزگار پایه ششم دبستان منطقه ۱۴

به عنوان نمونه‌هایی از پژوهش‌های رساله دکترا و پایان‌نامه‌های ارشد مرتبط با تربیت معنوی و نظام آموزشی، چهار پژوهش را مرور کرده‌ایم:

۱. الگوی تربیت معنوی از دیدگاه امیرالمؤمنین امام علی (علیه السلام)

دوره دکترا تخصصی (PhD)، سال ۱۴۰۰

پدیدآور: فاطمه رضایت

استاد راهنما: غلامحسین رضایت

استاد مشاور: احمد غلامعلی

دانشگاه قرآن و حدیث، دانشکده علوم و معارف حدیث

چکیده

در دنیای امروز، رویکرد مادی به زندگی موجب حاکمیت تفکر دنیاگرایی بر تربیت و غفلت از جنبه‌های غیرمادی انسانی و کم‌توجهی به تربیت معنوی شده است. هدف این پژوهش یافتن الگویی برای تربیت معنوی از دیدگاه امام علی (ع) است. بر این اساس، پژوهش حاضر را می‌توان توسعه‌ای به‌شمار آورد. اجرای این پژوهش با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد صورت پذیرفت. مواد و محتوای پژوهش شامل کتاب‌های گران سنگ «تهج البلاغه، غرر الحکم و درر الکلم» و همچنین برخی منابع دیگر حدیثی بود. برای گردآوری داده‌های این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و ابزار برگه (فیش) استفاده شد. نتایج و یافته‌ها نشان داد: الگوی تربیت معنوی از دیدگاه امام علی (ع) شرایط علی تربیت معنوی (لطف و اراده خدا)، شرایط میانجی تربیت معنوی (آمادگی و قابلیت شخص)، بسستر و زمینه تربیت معنوی (وقت‌شناسی در تربیت، توجه به آمادگی روحی و روانی، محیط و شرایط مناسب برای تربیت، انتخاب زمان مناسب برای تربیت) ساحت‌های تربیت معنوی (تربیت عرفانی، تربیت عاطفی، تربیت اخلاقی، تربیت دینی (فقهی)، مبانی تربیت معنوی (مبانی معرفت‌شناختی، مبانی هستی‌شناختی و مبانی انسان‌شناختی) اصول تربیت معنوی (توحیدمحوری، ابتدا به تربیت با قرآن، سودمندی، برانگیزاندگی، هماهنگی گفتار با عمل، مشارکت، تسهیل‌گری، تدرج، اعتدال، استمرار، آزادی (حریت)، توجه به تفاوت‌های فردی، هماهنگی با فطرت، تقدم خودسازی به دگرسازی، تعقل و تفکر، اقدام به تربیت قبل از بروز هوی و هوس و عقاید باطل (منظور هفت سال دوم)، مراعات نفس در انجام مستحبات، اهداف تربیت معنوی (هدف غایی: قرب الهی، اهداف کلی: رابطه انسان با خدا، رابطه انسان با خود، رابطه انسان با خلق، رابطه انسان با طبیعت)، روش‌های تربیت معنوی (عبرت، برهان، جدال احسن، دعا و مناجات، تشویق و تنبیه، توبه، عمل به ضد، مثل، عادت‌دادن، هم‌نشینی با علمای ربانی، هم‌نشینی با انسان‌های خردمند و نیکوکار، ابتلا و آزمایش، موعظه، طرح سؤال و تشویق به تفکر، الگوسازی، الگوپذیری مشارطه، مراقبه، محاسبه و معاقبه، زهد، جهاد، ذکر و یاد مرگ، قصه، جهاد با نفس، ذکر نعمت‌های الهی، ذکر و یاد خدا، امر به معروف و نهی از منکر، انذار و تبشیر، محبت، نوشتن وصیت، تجربه تربیتی، تزکیه، قراردادن واعظ درونی برای خود، تصویرسازی (تشبیه معقول به محسوس)، بیان خصلت‌های نیکوی متری (راهبردهای تربیت معنوی (راهبرد کلان: عبودیت و بندگی خدا. راهبردهای میانی: اصلاح رابطه انسان با خدا، اصلاح رابطه انسان با خود، اصلاح رابطه انسان با خلق، اصلاح رابطه انسان با طبیعت)، موانع تربیت معنوی (هم‌نشینی با اشرار و بدکاران، غرور، محبت غیرخدا، کبر، غفلت، شهوت‌پرستی، شرک به خداوند، عجب و خودپسندی، هم‌نشینی با دنیاپرستان، هم‌نشینی با مخالفان پیامبر، دنیاپرستی، آرزوهای دور و دراز) و پیامدهای تربیت معنوی (قلب سلیم، حیات طیبه) است.

۲. تبیین فلسفی تربیت معنوی کودکان سه تا

شش ساله با رویکرد اسلامی

دوره کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۹

پدیدآور: فاطمه مظاهری سیف

استاد راهنما: محسن ایمانی

استاد مشاور: علیرضا صادقزاده

دانشگاه تربیت مدرس،

دانشکده علوم انسانی

پژوهش حاضر با هدف تبیین فلسفی تربیت معنوی کودکان سه تا شش ساله با رویکرد اسلامی انجام شده است. به این منظور ابتدا مفهوم معنویت و تعریف‌های متفاوت از آن بررسی و تعمیق شد. در گام بعدی، پژوهش‌های دیگر که در حوزه تربیت دینی پرداخته شده بودند و نبود پرداختن به تربیت معنوی، باعث مطالعه جدی‌تر در این حوزه شد.

انتخاب بازه سنی سه تا شش ساله بدین علت است که طبق نظر اندیشمندان حوزه تربیتی، به جهت در اوج بکر بودن فطرت بشریت دوران کودکی، بازه سنی طلایی برای کودک و نهاد و فطرت کودک سه تا شش ساله، با تربیت معنوی همسوست و قابلیت پذیرش این نوع تربیت را دارد.

کودک در سن سه تا شش سالگی در حال تجربه‌های معنوی و تخیلی است. بدین معنا که برای کودکان سه تا شش ساله حرکت باید به سمت تثبیت شناخت صحیح از خداوند باشد.

به این ترتیب کودک هویت حیات خود را درک می‌کند و با آمادگی کامل وارد هفت سال دوم و ادامه زندگی خود می‌شود.

تربیت معنوی در این سن، کمک می‌کند تا با توجه به هدف تقویت و میل گرایش به خدا، زمینه ارتباط عاطفی با خداوند ایجاد و به او کمک شود تا نسبت به محبوب واقعی بینش و معرفت لازم را کسب کند، به او دل بسپارد، محبت صادق را در خود پرورش دهد و از محبت‌های کاذب دل ببرد.

همچنین، کودک را به پالایش گرایش‌ها، تمایلات و قوه خیال از پلیدی‌ها و حرکت به سوی پاکی هدایت می‌کند. روش مورد استفاده در پژوهش، توصیفی-تحلیلی-استنباطی-پدیدارشناختی است.

۳. بررسی مبانی فلسفی تربیت

معنوی در سند تحول بنیادین

آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران

دوره کارشناسی ارشد ۱۳۹۶

پدیدآور: محمدرضا ثباتی

استاد راهنما:

حجت صفار حیدری

استاد مشاور:

حکیمه سادات شریف‌زاده خاوری

دانشگاه مازندران

این پژوهش با هدف بررسی مبانی فلسفی تربیت معنوی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته است. از این رو، ضمن تبیین مفهوم معنویت و تربیت معنوی، به مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی و نسبت هر یک با معنویت، مطالعه رویکرد سند تحول بنیادین به معنویت، واکاوی مأموریت‌ها، راهبردها و راهکارهای تحقق تربیت معنوی در سند تحول بنیادین و در نهایت بررسی شرایط امکان و عدم امکان تحقق تربیت معنوی در سند تحول بنیادین می‌پردازد. پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع پژوهش‌های بنیادی و از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های نظری است. روش آن، روش پژوهش فلسفی به صورت کیفی و از نوع توصیفی، تحلیلی و انتقادی است که با بررسی و مطالعه اسناد و منابع انجام گرفته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن هستند که معنویت «روشی برای بودن» و «تجربه کردن» است که با آگاهی از یک بُعد غیرمادی به وجود می‌آید و ارزش‌های قابل تشخیص که به خود، خدا، خلق، طبیعت و زندگی مربوط هستند، آن را معین می‌کنند. مقصود از

تربیت معنوی نیز پرورش توانایی‌هایی باطنی انسان، عبور از مراتب پست دنیای حس و ماده، تجربه ایمان، اخلاص و عشق الهی و دریافتن جذبه‌ها، نفخه‌ها و حالت‌های روحانی است. همچنین، رویکردهای گوناگون به معنویت از گوناگونی در مبانی هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی نشئت می‌گیرند؛ به نحوی که نتیجه نگرش مادی به این مقوله‌ها، نوعی جهت‌گیری فارغ از دین در رویارویی با معنویت است که بر ظرفیت وجودی انسان در حل مسائل جاری برای نیل به آرامش و آسایش دنیوی تأکید دارد، در حالی که محصول هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی دینی، نوعی رویکرد دینی در مواجهه با معنویت است که بر ایمان به ارکان دین چون توحید، معاد، نبوت و تلاش برای دریافت، درک و اجرای پیام‌ها و آموزه‌های ادیان آسمانی به‌منظور رشد و تعالی معنوی، یعنی دستیابی به قرب الهی، مبتنی است. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش که براساس جهان‌بینی و ایدئولوژی حاکم بر جامعه و با تکیه بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی- ایرانی تدوین شده است، رویکردی مبتنی بر جهان‌بینی توحیدی و نظام معیار اسلامی در مبانی اساسی هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی دارد.

در نتیجه، مأموریت‌ها، راهبردها و راهکارهای تحقق تربیت، معنویت و تربیت معنوی در سند تحول بنیادین براساس نظام معیار اسلامی و فرهنگ و تمدن اسلامی- ایرانی طراحی شده‌اند که با وجود برخورداری از نقاط قوت، کاستی‌ها و نقاط ضعفی دارند که تحقق تربیت، معنویت و تربیت معنوی را در فراگیرندگان با تردید روبه‌رو می‌کنند.

۴. تبیین تربیت معنوی برای کودکان (S4C) در غرب و نقد آن با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران دوره دکترای تخصصی (PhD) سال ۱۳۹۴

پدیدآور: معصومه کیانی

استاد راهنما:

محمود مهرمحمدی و علیرضا صادق‌زاده قمصری

استاد مشاور: محمود نوذری و توپین هرت

دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی

پژوهش حاضر با هدف مطالعه انتقادی تربیت معنوی برای کودکان (S4C) در دنیای معاصر و ترسیم الگوی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران و چگونگی ارتباط آن‌ها انجام شد. به این منظور ابتدا مفهوم معنویت بررسی شد و چارچوبی مشتمل بر شش نوع جهان‌بینی درباره این مفهوم به‌دست آمد. در گام بعدی، مبانی فلسفی هر یک از جهان‌بینی‌های مذکور تبیین و پدافوتی‌های متناسب، شناسایی و تشریح شدند. سرانجام، مفهوم تربیت معنوی برای کودکان و دلالت‌های آن بر اساس هر جهان‌بینی به‌دست آمد. در مرحله دوم، به تصریح مفهوم معنویت و تربیت معنوی برای کودکان، اهداف و اصول تربیتی آن بر اساس فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد. در مرحله سوم، رویکردهای موجود درباره تربیت معنوی برای کودکان، با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران نقد و ارزیابی شدند. برخی از مهم‌ترین نقدهای وارد بر دیدگاه‌های رایج عبارت‌اند از: وجود تکثر در چیستی مرجع امر معنوی، همه‌خداگرایی؛ ساختنی بودن حقیقت و معنا؛ محدود شدن تربیت معنوی به پرورش قوه شناختی کودک و غفلت از سایر ابعاد و نقش آن‌ها در رشد معنوی او؛ و آشنایی سطحی با ادیان و سایر چشم‌اندازهای معنوی. همچنین، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران نمی‌تواند از مفروضات و مبانی فلسفی جهان‌بینی‌های موجود بهره‌ای گیرد. در عین حال، هر یک از جهان‌بینی‌های فوق نکات مثبت و روش‌هایی دارند که می‌توانند مورد استفاده واقع شوند. با عبور از این مراحل، زمینه‌بازسازی و ارائه الگوی مورد نظر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران و چگونگی ارتباط میان رویکردهای موجود با فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران درباره تربیت معنوی برای کودکان روشن شد. روش‌های مورد استفاده در این تحقیق عبارت‌اند از: سنتز پژوهی، تحلیل استعلایی، الگوی استنتاج قیاسی فرانکنا، کاوشگری فلسفی انتقادی و الگوپردازی نظری بومی.